perception of avant-garde German poetry, differentiation of the vocabulary according to the approach of grammatical and lexical-semantic categorization.

As the findings of the study following conclusions were drawn: somatics in B. Lierheimer's avant-garde poetry is characterized with an imprint of evaluation and reflects the author's peculiarities of perception of the general and the particular, the qualitative and the quantitative; lexical expression of emotions is represented with emotive, somatic and common lexis.

Emotive lexicon is correlated to personal emotional sphere and performs the corresponding function, somatic lexicon is related to human-being's biological structure and points at a nominative function of non-verbal emotions, common lexis is connected with textual semantics and performs informative and communicative functions. Verbalization of emotions comprises in terms of morphology notional and auxiliary parts of speech.

Notional parts of speech include nouns (10) Bäuchlein, Bröckelen, Glück (3), Schmerz (2), Schuld, Oberstübchen, Völkchen, adjectives (18) ängstlich (2), fiebrig, lustig (3), ruhig, schaurig (2), schmerzhafte, schmunzeld, schüchtern, schweigend, traurig (3), verwundert, wund, verbs (12) enttäuschen, entweichen, erschrecken, kränken, lachen, lächeln (3), quälen, sich wundern, weinen (2).

***Conclusion.** Predominance of emotive adjectives testifies the author's intention to depict and characterize persona's emotional state or express an emotional background of events. Auxiliary parts of speech are represented with emotive particles (32) doch (24), nun (4), nur (4) and emotional interjections (3) Ach, Ach so, ach. An inalterability of emotive particles which is determined through positions indicates activation of isolating language features in modern German.*

***Key words:** emotion; avant-garde poetry; vocabulary; emotive vocabulary; somaticery.*

Надійшла до редакції 29.10.2015
Прийнято до друку 14.11.2015

УДК 811:161/2=81´23

КОРНОВЕНКО Лариса Віталіївна,
кандидат філологічних наук, доцент
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
e-mail: l-kornovenko@rambler.ru

ОБРАЗИ *ВЛАДИ, ВИБОРІВ, ВИБОРЦЯ* В МОВНІЙ СВІДОМОСТІ ЧЕРКАЩАН (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ АСОЦІАТИВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ 2013–2014РР.)

Стаття репрезентує дослідження мовної особистості крізь призму її асоціацій з урахуванням функціонально-семантичного, соціального та етнокультурологічного аспектів. Проаналізовано вплив соціально-політичних зрушень, умов життя на мовну свідомість, світобачення й світосприйняття через вербалізацію асоціацій свідомості реципієнтів. Установлено, що на сьогодні питання опису механізмів асоціювання, хоча й приваблюють лінгвістів, але ретельно не розроблені, не узагальнені. Узагальнено точки зору на історію та сучасний стан вивчення проблеми в русистиці та україністиці.

*У статті розглянуто результати асоціативного експерименту, описано ключові поняття, процедура й етапи дослідження. Матеріалом дослідження послугували дані асоціативного експерименту (2013–2014 рр.), які дають змогу отримати уявлення про реальне психологічне сприйняття значення досліджуваних понять носіями певної культури. З'ясовано мовні засоби (лінвістичні маркери), якими мешканці Черкащини позначають такі соціально значущі поняття: влада, вибори, виборець, депутат, народ, держава, громадянин, чиновник, службовець, мер, губернатор, толерантність, інтолерантність тощо. У статті будуть репрезентовані результати опису слів-стимулів, які отримали найвищий показник реакцій: **влада, вибори, виборець**. Зіставлено словникове тлумачення слів **влада, вибори, виборець** та асоціативне поле кожного з них. Установлено, що образ влади в мовній свідомості українців асоціюється переважно з негативними реакціями. Образи **вибори, виборець***

характеризуються узгодженими та одиничними асоціаціями з високим ступенем емоційності та оцінності. Окремі поодинокі реакції-асоціати не піддаються однозначному описові й залишилися поза межами проаналізованих груп.

Ключові слова: *психолінгвістика, психолінгвістичний аналіз, мовна особистість, мовна свідомість, асоціативний експеримент, слово-стимул, слово-реакція, асоціати, асоціативне поле, соціально-політична лексика.*

Постановка проблеми. Трансформація українського соціуму в напрямку відкритого суспільства робить нагальним розгляд мовної особистості, її картини світу, світобачення, стосунків людини й суспільства. Необхідність такого дослідження викликана важливими науковими й практичними завданнями. З одного боку, окреме життя звичайного мовця може розглядатись як важлива складова духовного розвитку українського суспільства, а з другого, – у його мові безпосередньо відбиваються особливості суспільної свідомості, ідеологічні розбіжності, тенденції до оновлення політичного життя. Здатність мови впливати на політичні процеси, зазначає Л. П. Нагорна, людством усвідомлена порівняно недавно [1, с. 4]. Специфічність мови полягає в тому, що, належачи до т. зв. вторинних систем, вона є не лише витвором суспільства, але й активним чинником його самоорганізації. Вона «матеріалізується» в діях і вчинках людей, – продовжує лінгвіст, – і є головним знаряддям соціалізації й самоідентифікації [1, с. 4]. Вивчення того, що уособлюють для звичайних мовців номінації на позначення значущих суспільних понять, є актуальним у період соціально-політичних потрясінь, реформування сучасного українського суспільства, успішність еволюції якого зумовлена людським фактором.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Терміни мовна особистість, мовна свідомість в останні роки активно використовують у різних міждисциплінарних науках: когнітології, психо-, етно- та прагмалінгвістиці, культурології тощо. Позаяк, змістове наповнення цих термінів залишається нечітко окресленим. Традиційною є думка, що активне дослідження мовної особистості через призму структури свідомості і особистісних смислів почалося під впливом праць учених Московської психологічної школи (Ю. М. Караулов, Є. Ф. Тарасов, Ю. О. Сорокін, Н. В. Уфімцева, Т. Н. Ушакова, В. Ф. Петренко) [2; 3; 4]. В україністиці відомі праці О. І. Горошко, О. О. Селіванової [5; 6]. Так, І. О. Голубовська узагальнює наявні точки зору на мовну особистість як складний феномен та доводить необхідність коригування й доповнення хрестоматійної трихотомії Ю. Караулова [7]; О. О. Селіванова висвітлює проблему співвідношення мови і свідомості під кутом зору поєднання когнітивно-дискурсивної й синергетичної наукових парадигм сучасного мовознавства [6]. Мовна особистість, у розумінні В. А. Маслової, формується у своєрідній системі координат під впливом існуючих у того чи того народу цінностей, зразків соціальної поведінки, особливостей сприйняття світу [8, с. 112]. Відомо, що мовну особистість можна охарактеризувати з урахуванням п'яти факторів: мовної здібності, комунікативної потреби, комунікативної компетентності, мовної свідомості, мовної поведінки [9, с. 24]. У сучасній україністиці (Л. П. Нагорна, Л. Т. Масенко, В. П. Мусієнко, Н. П. Шумарова, Г. М. Яворська) є також певний досвід дослідження мовної свідомості жителів окремої країни, міста чи регіону. Ідеї Воронезької лінгвістичної психологічної школи були покладені в основу колективної монографії «Языковое сознание жителей Воронежа», у якій віддзеркалено результати теоретичних пошуків у сфері побутової мовної свідомості, репрезентовано методику експериментального дослідження [10]. Образи представників державної влади в мовній свідомості росіян простежують на матеріалі асоціативного експерименту лінгвісти І. В. Коноваленко, Є. В. Харченко [11, с 121; 12, с. 320–321]. І. В. Коноваленко, конструктивно розглядаючи проблему, вказує на те, що саме такі дослідження виявляють «вогнища напруги» у відносинах між громадянами й державою. Лише з урахуванням розбіжностей у сприйнятті представників влади в службовців і в «пересічних» громадян можна вплинути на ефективність

комунікації у сфері спілкування «громадянин – держава», скоригувавши поведінку учасників, зробивши її прийнятною для обох сторін [11, с 121–124].

В одному із розділів колективної монографії «Человек и его дискурс-4. Person and Discourse-4», присвяченої вибудові сучасної типології дискурса в антропоцентричній парадигмі, висвітлено мовну свідомість як індикатор політичного дискурсу [13]. Автори доводять, що дискурс-аналіз в політичній лінгвістиці уможливлює встановлення містків між соціологічним, культурним, міжособистісним і когнітивним аспектами влади. Вивчення суспільно-політичного дискурсу, зазначає Є. А. Карпіловська, саме в такому широкому спектрі його часових, просторових, державно-політичних, етнокультурних і етноментальних проявів уже здійснили як українські, так і зарубіжні дослідники [14]. Однак, на нашу думку, для ефективності подальших наукових пошуків у цьому напрямку необхідне залучення експериментальної психосемантики.

Загальновизнаною є думка про те, що дискурс охоплює колективну практичну діяльність людей, процеси міжособистісного спілкування, детерміновано екстралінгвальними чинниками й соціальною зорієнтованістю [13, с. 133]. Поділяємо точку зору авторів колективної монографії «Человек и его дискурс-4. Person and Discourse-4» на те, що саме лінгвістичний аналіз політичного дискурсу здатен розкрити особливості взаємних стосунків між владою, пізнанням, мовою й поведінкою мовців, й беремо за основу апробовану ними методику.

Можливості асоціативного експерименту достатньо описані в психології, соціології та лінгвістиці. Його авторами вважають практичних психологів Х. Г. Канта й А. Дж. Розанова, психолінгвістичний варіант асоціативного експерименту розроблено Ч. Осудом і Дж. Дізе, у подальшому удосконалили методику асоціативного експерименту А. Лурія, Ю. М. Караулов, Т. М. Дридзе, А. Г. Шмельов [2; 15; 16]. Доцільним, на думку Т. Н. Ушакової, є виокремлення таких тенденцій дослідження, які наближають нас до розуміння глибинної природи зв'язку мови і свідомості [3]. Не вдаючись до ретельного опису асоціативного експерименту, зазначимо, що традиційний підхід у дослідженні вербальних асоціацій реалізовано в працях Е. В. Устьянцевої, В. Ф. Петренко, Н. В. Уфімцевої, в українському мовознавстві: Т. М. Сукаленко, Т. В. Слива, О. Я. Сурмач, Д. І. Терехова, О. Денисевич тощо [17; 18; 19].

Актуальність дослідження. Нині питання опису механізмів асоціювання, хоча й приваблюють лінгвістів, але детально не розроблені, не узагальнені. Тому дослідження мовної особистості крізь призму її асоціацій з урахуванням функціонально-семантичного, соціального та етнокультурологічного боку **є актуальним**. У цій статті спробуємо показати вплив суспільно-політичних зрушень, соціально-політичних чинників, умов життя на мовну свідомість, світобачення й світосприйняття через вербалізацію асоціацій свідомості реципієнтів. **Мета** нашого дослідження полягає в з'ясуванні тих мовних засобів, якими мешканці Черкащини позначають такі соціально значущі поняття, які *влада, вибори, виборець, депутат, народ, держава, громадянин, чиновник, службовець, мер, губернатор, толерантність, інтолерантність* тощо. **Матеріалом** дослідження послугували результати асоціативного експерименту (2013–2014 рр.), які дають змогу отримати уявлення про реальне психологічне сприйняття значення досліджуваних понять носіями певної культури.

Виклад основного матеріалу. Вибірка репрезентує доросле населення Черкащини за основними соціально-демографічними характеристиками: вік населення від 20 до 55 р., освіта: вища/незакінчена вища, серед опитаних – 90 представників жіночої та 70 чоловічої статі. Так, у дослідженні взяли участь 160 респондентів, із них: 40 – викладачі Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького (далі: ЧНУ), 30 – студенти навчально-наукового інституту іноземних мов ЧНУ, 35 – студенти навчально-наукового інституту економіки і права ЧНУ, 55 – викладачів та студентів Черкаського художньо-технічного коледжу.

У результаті експерименту вдалося отримати 683 реакції, які засвідчують уплив соціально-політичних чинників на мовну свідомість опитаних. Проведення асоціативного експерименту передбачало, насамперед, виокремлення стимульного матеріалу. Досвідчені експериментатори вказують, що формування стимульного списку для опису вербальних асоціацій залишається відкритим питанням, яке потребує виокремлення критеріїв для оцінки актуальності та достовірності стимульних понять [10; 11; 13; 15; 18; 19]. З метою вивчення масової політичної свідомості черкащан був складений список слів-стимулів, до нього увійшли конкретні й абстрактні поняття: *влада, вибори, виборець, чиновник, депутат, громадянин, службовець, народ…* У цій розвідці представлені попередні результати експерименту із залученням слів-стимулів, які отримали найвищий показник реакцій: ***влада, вибори, виборець***.

Процедура та етапи проведення експерименту:

а) на першому етапі респондентам запропоновано написати перше-ліпше слово-реакцію, яке викликає прочитане слово. Жодних мовних (українською мовою чи російською), часових обмежень у висловленні реакції немає. Саме цей матеріал використано для опису вербальних асоціацій та побудови асоціативного поля;

б) для всіх реакцій (слів-асоціатів) була підрахована загальна кількість реакцій та частотність уживання того чи іншого слова, словосполучення тощо. Частотні реакції ми зараховуємо до ядерної зони асоціативного поля (АП), менш уживані – до навколоядерної зони, периферію складають одиничні реакції;

в) інтерпретація асоціатів за допомогою лінгвістичних та інструментальних методик [15; 16];

г) психолінгвістична інтерпретація досліджуваного матеріалу та побудова структури асоціативного поля.

Інтерпретація результатів експерименту.

Інтерпретація результатів є найбільш складним процесом для всіх психолінгвістичних експериментів. У своїй роботі ми спираємося на апробовані методики й методології психолінгвістичних досліджень (А. А. Залевська, Н. В. Уфімцева, О. І. Горошко, В. Ф. Петренко, Д. І. Терехова тощо) [3; 5; 4; 18].

Обробка результатів.

Слово-стимул: **влада**. Усього отримано **317** реакцій на слово-стимул *влада*. *Відмова – 24. Узгоджених 200, одиничних – 93,* що засвідчує єдність свідомості реципієнтів у сприйнятті образу *влади*. У словнику української мови Б. Грінченка знаходимо таке визначення: «*Влада, ди, ж. Власть, ти, ж. Божа власть,– що схоче, те й дасть*» [СУМ: в 4-х т. Т.1, с. 244], значно ширші тлумачення у СУМ-11: «ВЛА́ДА**,** и, жін. 1. Право керувати державою, політичне панування; 2. Керівні державні органи; уряд; 3. Право та можливість розпоряджатися, керувати ким-, чим-небудь; 4. перен. Сила чого-небудь, могутність» [20, Т.1, с. 701].

Асоціативне поле Влада: *корупція (48), гроші (36), обман (36), сила (32/1)/сила, волю якої виконує більшість, Президент/України (24), продажна/продажная (22/1), безвідповідальність (18), тимчасова (12), народ/народу (10), законна (7), Янукович (7), ненародна (6), керувати/управлять (4/1), нечесна (4), Верховна Рада (4), влада/державна влада (5/1), булава (2), закон (2), надія (2), погана (2), сильна (2), кожен за себе (2), тільки про себе (2), несправедлива (2), авторитет (1), агрессивна (1), антиукраїнська (1), балаган (1); балда (1), банда (1), бардак (1), безграмотність (1), бездушна (1), беззаконня (1), безмежні можливості (1), держава (1), беспорядок (1), брехня (1), бридота (1); бруд (1), влада – це вплив (1), верхівка (1), виконавча (1), відчай (1), герб (1), дівчина (1), дурість (1), дядьки (1), еліта (1), жовта (1), здатність втілювати свою волю (2) і справляти вплив на інших (1), здатність (2) впливати на все і на всіх (1), зневага (1), клан (1), колгосп (1), корона (1), крадіжка (1), мандат (1), можливість (1), незалежна (1), обличчя держави (1), однопартійна (1), олені (1), парламент (1),*

перезавантаження (1), повелитель (1); порядок (1), право (1); примус (1), рабство (1), радянська (1), свавілля (1), свині (1), свобода (1), собаки (1), стара (1), сумм (1), театр (1), усталость (1); хапуга (1); цирк (1) на дроте; черства (1), чесна (1), чесність (1).

Зіставлення словникового тлумачення та асоціативного поля зі значенням *влада* дає підстави вважати, що мовна свідомість реципієнтів відображає первинні значення поняття *право керувати, керівні органи, право та можливості*. Периферійні реакції включають також всі словникові значення. Окрім того, були зафіксовані значення, які не співвідносні ні з одним з тлумачень. Наявність такого значення уможливлює наше припущення щодо розвитку семантичної структури слова. Формальну структуру асоціативного поля *'влада'* складають 57 іменників, 20 прикметників, 2 дієслова, 11 словосполучень і контекстуально неповних конструкцій. До ядра поля входять найбільш частотні реакції: *корупція (48), гроші (36), обман (36), сила (33), Президент (Президент України) (24), продажна/продажная (23),* До навколоядерної зони увійшли: *безвідповідальність (18), тимчасова (12), народу(народ) (10), законна (7), Янукович (7).* До периферії належать: *влада (6), не народна (6), управлять/керувати (5), Верховна рада (4), нечесна (4), влада/державна влада (5/1).*

Звідси випливає, що ці реакції засвідчують уявлення більшості про владу як про *корумповану, продажну, нечесну, яка має силу, безвідповідальну,* з правом керування *президента.* Водночас пересічні громадяни не розрізняють компетенцію окремих органів, пор.: *влада/державна влада і Верховна рада, парламент.* Трапляються реакції, продиктовані стійкою сполучуваністю з ними слова-стимула, зумовлені впливом імен керівних органів влади, сучасних чи колишніх ознак: *Янукович, радянська, стара, державна.* Владу уособлюють поодинокі нейтральні реакції: *держава, закон, порядок, право, парламент, мандат; авторитет, керувати/управлять народ/народу виконавча; демократична, однопартійна, незалежна;* зрідка реакції позитивні, ментально-метафоризовані: *дівчина* (мабуть, асоціації пов'язані з відносною молодістю країни), *обличчя держави.* Сила, могутність влади викликає такі стереотипні асоціації: *булава, герб, корона.* Установлено, що поняття ***влада*** у мовній свідомості українців найчастіше асоціюється з негативними реакціями: *погана, бездушна, черства, тимчасова, ненародна, нечесна, несправедлива, агресивна, антиукраїнська*... Критичне ставлення до дій влади, вчинків засвідчують реакції: *безвідповідальність, беззаконня, бардак, банда, безграмотність, колгосп, свавілля, примус, бридота, бруд* тощо. Носієм ознаки влади може бути*: народ, верхівка, дядьки, еліта, повелитель, клан;* попереджувальне значення для представників влади мають етичні оцінки: *свині, собаки, олені, балда, хапуга,* які відображають індивідуальне бачення реципієнтів; так само як і поняття, залучені з інших сфер життєдіяльності *балаган, цирк (на дроте), театр*, які отримують іронічну оцінку. Політична нестабільність у владних структурах суспільства породжує в сприйнятті образу: *сум, відчай, усталость,* викликає запит на конкретні моральні якості: *чесна, чесність, надія, перезавантаження.* Як бачимо, одиничні реакції мають високий ступінь емоційності та оцінності й не піддаються однозначному інтерпретуванню. Установлено, що поняття ***влада*** в мовній свідомості українців асоціюється переважно з негативними реакціями.

Слово-стимул: **вибори**. Усього отримано **186** реакцій на слово-стимул ***вибори***. Відмова – 13. Узгоджених – 119, поодиноких – 67.

Асоціативне поле ***вибори:*** *фальсифікація (29), обман/обман людей (16), заходи по обранню когось чи чого (14), процес формування влади (12), нечесні/нечесність (18), право голосу (12), гроші (13), пусті обіцянки (11), мандат (8), бюлетень/бюлетні (8), гроші на вітер (4), часті (часто відбуваються) (7), голос (6), голосування (5), цирк (4), справедливість (3), реклама (2), не впливають (3), махінації/махінація (3), не потрібні (2), гречка (1), хаос (1), лотерея (1), сором (1), народ (1), машина (1), президент (1), комісія (1), ловля риби в мутній воді (1), театр (1), сфальсифицированные (1), брехня (1), витрачені даремно великі кошти (1), брудні технології (1), чесні (1), червоні (1),*

болото (1), обман (2)/думка, агітація (2), дурниця (1), хороші (1), Верховна рада (1), довготривалий процес з довготривалими рекламами (1), партії, які створюють конкуренцію між собою (1), народ (1), партії (1), влада (1), багно (1), метушня (1), затримка зарплатні (1), нечесне виборне шоу (1), засіб заробітку (1), відмивання грошей (1), тіньові (1), можливість і законне право громади обирати (1), народовладдя (1), чесність (1), зміни (1), шлях до чиєїсь перемоги (1), гнів (1), надоело (1), бруд (1), жах (1), використання людських грошей (1), борьба за власть (1), жульники (1), загальні (1), кандидати (1), Азаров (1), корупція (1), мікроеволюція (1), базар (1), безтолкові (1), перевибори (1), брехня (1), куплені (1), несправедливі (1), єдність (1), можливість (1), ліс (1), справедливість (1), прапор (1), неділя (1), надія (1), корупція (1), інфляція (1), коронація (1), щось нове (1), вистава (1), підкуп (1), смехотворная формальность (1), гонка (1), суперництво (1), боротьба (1), Янукович (1), мутні (1), масовий захід (1), зайві проблеми (1), нестабільність (1), передбачуваний результат (1), сміх (1), карнавал, що проходить за сценарієм (1), прозорі (1), осінь (1).

У СУМ-11 знаходимо тлумачення: «**ВИ́БОРИ**, ів, мн. Обрання шляхом голосування депутатів у представницькі органи держави, службових осіб і т. ін.» [20, Т.1, с. 355]. Екстраполяція зазначеного вище тлумачення на досліджуване поле асоціацій дає змогу описати його структуру.

Формальну структуру асоціативного поля *'**вибори**'* складають 62 іменники, 12 прикметників, 2 дієслова, 26 словосполучень і контекстуально неповних підрядних конструкцій. Ядро поля складають найбільш частотні реакції: *фальсифікація (29), нечесні (18), обман/обман людей (16), заходи по обранню когось чи чого (14), гроші (13).* До навколоядерної зони увійшли: *процес формування влади (12), право голосу (12), пусті обіцянки (11);* до периферії: *законні (7), часті (часто відбуваються) (7), голос (6), голосування (5), цирк (4), гроші на вітер (4), справедливість (3).*

Звідси випливає, що ці реакції засвідчують уявлення про вибори, як про ***нечесні*** *(безтолкові, несправедливі, нечесні, сфальсифицированные, куплені, тіньові)*, що супроводжуються обманом *(звідси: фальсифікація, махінація, обман, ловля риби в мутній воді, смехотворная формальность, брудні технології).* На противагу *нечесним виборам: чесні, хороші, чесність, справедливість, надія, єдність, можливість.* Часте проведення виборів без прозорості, відкритості викликало такі причинно-наслідкові асоціати*:* а) *болото, багно, грязь, брехня, бруд, брудні технології, мутні, дурниця, сміх, сором, жах, хаос;* б) даремна витрата народних грошей*: гроші на вітер, витрачені даремно великі кошти, використання людських грошей;* в) засіб заробити на виборах/продати голос/отримати пайок: *гречка, відмивання грошей, куплені, засіб заробітку, тіньові, підкуп;* г) мовленнєва діяльність під час виборчих перегонів викликала такі асоціати: *пусті обіцянки, базар;* ґ) дійство*: цирк, вистава, нечесне виборне шоу, метушня, коронація, масовий захід, карнавал, що проходить за сценарієм;* д) негативне усвідомлення безперспективності виборів відбивають такі реакції: *передбачуваний результат, не впливають, не потрібні, пусті обіцянки, надоело;* е) *учасники дійства: жульники (можливо, реципієнт хотів «жулики»?), кандидати, Азаров, Янукович, народ, партії, влада.* Вибори як процес «обрання шляхом голосування» супроводжують: *гонка, суперництво, боротьба, борьба за власть, партії, які створюють конкуренцію між собою,* які можуть принести: *щось нове, зайві проблеми, нестабільність, передбачуваний результат, зміни, шлях до чиєїсь перемоги.* Стереотипне уявлення про зовнішню атрибутику виборів викликало одиничні асоціати: *реклама, прапор, бюлетень, мандат, комісія, агітація, кандидати; неділя, голосування; довготривалий процес з довготривалими рекламами.* Додаткове вивчення анкет показало, що нейтральні асоціації щодо визначення виборів (*процес формування влади, заходи по обранню когось чи чого, державна влада (держави), порядок, право, парламент, мандат; авторитет, народ, партії, можливість і законне право громади обирати, народовладдя*) є домінантними для

групи представників навчально-наукового інституту економіки і права ЧНУ, що доводить існування кореляції між показниками психолінгвістичного рівня та професійною орієнтацією реципієнтів.

Слово-стимул ***виборець.*** Усього отримано 180 реакцій. Відмова – 11, узгоджених 98, поодиноких – 71. У СУМ-11 знаходимо визначення: «**ВИ́БОРЕЦЬ**, рця, чол. Особа, що обирає або має право взяти участь у виборах; учасник виборів» [20, Т.І, с. 355].

Асоціативне поле ***Виборець:*** *людина (23+10) /людина, яка бере участь у виборах (1)/ добротна (1), розумна (1) людина , людина, яка висловлює свою думку (1) /людина, яка віддає свій голос за певного кандидата (1)/ людина, яка має власну думку/ людина, яка обирає представника у владі/ людина, яку дурять, людина в шарфику (1), той(7), від кого нічого не залежить (2)/ той, хто вибирає (1)/ той, хто обирає (3)/ той, хто обирає владу (1)/ той, що не має права вибору, особа (19)/повнолітня особа(2), голос (5), громадянин (5)/громадянин, який досяг 18-річного віку і має право голосувати (1)/ громадянин, який свято вірить в зміни на краще (2), відповідальна особа (4), пенсіонер (4), бюллетень (3), патріот (3), від нього нічого не залежить/ ничего не зависит (2); лох (2), підкупний/продажный(2), свідомий/свідомість (2), дурак (2), дурість (1), завжди дурень (1), актор (1), алкан (1), бабуся-пенсіонерка (1), баран (1), безголосий (1), бездарність (1), бездіяльність (1), бесправие (1) брехня (1), кандидати (1) в депутати (1), ввічливість (1), вибір (1), влада (1), воля (1), гроші (1), заручник брехні(1), злочин (1), комашка (1), криса (1), лицемір (1), лялька (1), має право вибору(2), маріонетка (1), надіється на краще (2), надія (2), наївний (1), народ (1), необізнаний (1), непоганий (1), неправда (1), нерозумний (1), несознательный (1), нехороші (1), об'єктивні (1), обдурений (2) обмежений (1), оголтелость (1) особистість (1), осел (1), пасивний (1), переможець (1), піпл (1), пішак (1), право обирати (1), продажный (1), пересічний (1), простий українець (1), раб (1), сліпа людина (13), сліпий (1), сліпота (1), синий (1), собака (1), спить (1), толк (1), упаковка из целлофана (1), фізична (1) особа, хто поманить, за того й підуть (1); юний орел (1); Я (4), учасник (3), учасник циркового шоу (1), як одна надія (2).*

Ядро поля ***виборець*** складають найбільш частотні реакції: ***людина*** *(23+10) у варіантах: людина в шарфику, людина добротна, розумна, людина, яка бере участь у виборах, людина, яка висловлює свою думку, людина, яка віддає свій голос за певного кандидата, людина, яка має власну думку, людина, яка обирає представника у владі, людина, яка силоміць туди йде, людина, яку дурять, проста пересічна людина);* ***особа*** *(19)* (у варіантах*: повнолітня особа, фізична особа, відповідальна особа); сліпий* ***(15)***(у варіантах*: сліпа людина, сліпота);* ***той, хто*** *(7)* у варіантах*: той, від кого нічого не залежить/той, хто вибирає/ той, хто обирає владу/той, хто обирає/ той, що не має права вибору); голос (5), громадянин+(громадянин, який досяг 18-річного віку і має право голосувати, громадянин, який свято вірить в зміни на краще).* До навколоядерної зони увійшли: *я (4), дурак (4) (дурість, завжди дурень),* до периферії: *патріот (3), учасник (3)/учасник циркового шоу.* Категоріальна структура асоціативного поля ВИБОРЕЦЬ описана через ієрархію наступних класифікаторів: ***Носій ознаки****: людина (22), особа (19), Я (4), громадянин (4),* ***той, хто*** *вибирає... (7), пенсіонер (4), актор (1), алкаш (1), бабуся-пенсіонерка (1), особистість (1), народ (1), пересічний, простий українець (1), раб (1), фізична особа (1), співучасник (1), кандидати в депутати (1), учасник (3).* ***Загальна оцінка****: сліпий (5), дурак (4), патріот (3), лох (2), заручник брехні (2), від нього нічого не залежить/ничего не зависит (2), комашка (1), криса (1), лицемір (1), лялька (1), осел (1), непоганий (1), нехороші (1), маріонетка (1), переможець (1), піпл (1), пішак (1), простак (1), упаковка из целлофана (1), бездарність (1), собака (1), обманута людина (1), оголтелость (1), відповідальність (1), бездіяльність (1), бесправие (1), брехня (1).* ***Інтелектуальні якості****: дурак (4), баран (1), зазвичай вівця (1), нерозумний (1).* ***Зовнішність, зоровий образ:*** *людина в шарфику (1),*

седые волосы (1), синий (1). ***Вихованість:*** *ввічливість (1), приклад для наслідування (1).* ***Моральні якості, етична оцінка****: непідкупний (2), ошуканий (2), обдурений(2), підкупний/продажный (2), свідомий (2), безголосий (1), чесний (1), несознательный (1).* ***Психічні риси:*** *ведомые (1), довірливий (1), заляканий (1), наївний (1), обмежений (1), пасивний (1), хто поманить, за того й підуть (1), спить (1).* ***Професійні риси:*** *відповідальна особа (1), ищущий (1), об'єктивні (1).* ***Стереотипи:*** *голос (5), бюллетень (4), влада (1), право голосу/право обирати (2), вибір (1), голосование (1), урна (1), має право вибору (1), як одна надія (1), надіється на краще (1), надія (1).* ***Індивідуальна характеристика:*** *впевнений (1), необізнаний (1), учасник циркового шоу (1), юний орел (1), хто поманить, за того й підуть (1), синий(1), воля (1), гроші (1), злочин (1), неправда (1), соціалізм (1), спить (1), толк (1).*

Висновки. Отже, у статті з'ясовано, якими мовними засобами позначають мешканці Черкащини такі соціально значущі поняття, які *влада, вибори, виборець*, котрі отримали найвищий показник реакцій. Усі тлумачення понять *влада, вибори, виборець,* зафіксовані в Словнику української мови-11т., знаходять відображення в мовній свідомості реципієнтів. Доведено, що образ *влади* в мовній свідомості українців асоціюється переважно з негативними реакціями. Образи *вибори, виборець* характеризуються узгодженими та одиничними асоціаціями з високим ступенем емоційності та оцінності. Досліджено наявність певного зв'язку між показниками психолінгвістичного рівня та професійною орієнтацією реципієнтів. В окремих випадках експресивність слів-асоціатів зумовлена особистісним фактором. Так, розвиненість художньо-асоціативного мислення одного з реципієнтів експлікується досить помітними показниками: на позначення всіх стимулів він використав лексику, пов'язану з театром: *влада* – театр; *вибори* – смех; *виборець* – актер; *народ* – массовка; *громадянин* – хороший актер; *чиновник* – очень хороший актер; *службовець* – хороший актер; *депутат* – народный актер; *держава* – арена театра. Іноді поодинокі реакції-асоціати не піддавалися однозначному описові й залишилися межами проаналізованих груп. У перспективі з метою подальшого вивчення механізмів асоціювання автор планує залучити «Словник асоціативних означень іменників в українській мові» та експериментальні комп'ютерні методики. Передбачаємо, що подібне дослідження має не тільки теоретичне, а й прикладне значення: аналіз асоціацій уможливлює створення цілісного образу *влади, виборів, виборця*, який існує в побутовій свідомості реципієнтів, врахування його сприятиме формуванню політичного іміджу влади, органів державного управління відповідно до сучасних цивілізаційних викликів.

Список використаної літератури

1. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика : діапазон можливостей політичної лінгвістики / Л. П. Нагорна. – К. : Світогляд, 2005. – 315 с.
2. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 256 с.
3. Ушакова Т. Н. Языковое сознание и принципы его исследования [Текст] / Т. Н. Ушакова // Языковое сознание : теоретические и прикладные аспекты : сб. статей / под.ред. Н. Ф. Уфимцевой. – М. – Барнаул, 2004. – С. 6–17.
4. Петренко В. Психосемантический анализ политического менталитета общества / В. Петренко, О. Митина // Вестник СПбГУ. Сер.16. – 2015. – № 3. – С. 27–40.
5. Горошко Е. И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента : [монография] / Елена Игоревна Горошко. – М. – Харьков, 2001. – 320 с.
6. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / О. О. Селіванова.– Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
7. Голубовська І. О. Мовна особистість як лінгвокультурний феномен / І. О. Голубовська // www.philology.kiev.ua/library/.../025_033.pdf
8. Маслова В. А. Личность в культуре / В. А. Маслова // Витебск : Изд-во УС «ВГУ им. И. М. Машерова», 2004. – 214 с.
9. Карасик В. И. Культурные доминанты в языке / В. И. Карасик // Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград : Перемена, 2002. – С. 166–205.
10. Языковое сознание жителей Воронежа / И. А. Стернин [и др.] / под ред. И. А. Стернина. – Воронеж : Истоки, 2010. – 250 с. // режим доступу: sterninia.ru/files/.../Jazykovoe_soznanie_voronezhcev_2010.pdf

11. Коноваленко И. В. «Служащий/чиновник/депутат» в наивной картине мира российского гражданина / И. В. Коноваленко // Политическая лингвистика. – Вып. 2 (36). – Екатеринбург, 2011. – С. 121–124.// режим доступу: http://www.philology.ru/linguistics2/konovalenko-11.htm
12. Харченко Е. В. Представитель государственной власти в языковом сознании россиян (на материале ассоциативного эксперимента) / Е. В. Харченко // Речевая деятельность. Языковое сознание. Общающиеся личности: XV Международный симпозиум по психолингвистике и теории коммуникации. – Калуга, 2006. – С. 320–321.
13. Человек и его дискурс-4 : коллективная монография / Отв. ред. М. Р. Желтухина; ВГСПУ; ИЯ РАН. – М. : ИЯ РАН; ООО «ИЦ «Азбуковник», 2014. – 399.
14. Карпіловська Є А. Образ держави у мові відкритого суспільства: ново мова чи мова нового мислення / Є А. Карпіловська // Мови та культури у новій Європі: контакти і самобутність : Зб. наук. доповідей на Міжнар. наук. читаннях, присвяч. 70-річчю від дня народження чл.-кор. НАН України, проф. Н. Ф. Клименко. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – с.127–138.
15. Дридзе Т. М. Ассоциативный эксперимент в конкретном социологическом исследовании / Т. М. Дридзе // Семантическая структура слова / АН СССР. Ин-т языкознания. – М. : Наука, 1971. – С. 169–178 // режим доступу: www.unlv.edu/centers/cdclv/archives/pub/dridze.html
16. Шмелев А. Г. Введение в экспериментальную психосемантику: теоретико-методологические основания и диагностические возможности./ А. Г. Шмелев. – М. : Изд-во МГУ, 1983.– 158 с.
17. Устьянцева Е. В. Лексикография и психолингвистическое значение слова «хлеб» / Е. В. Устьянцева // Вопросы психолингвистики. Институт языкознания РАН. 2015. С. 240-246 // режим доступа: http://iling-ran.ru/main/news/160120_vpl?utm_source=Facebook&utm_medium=Social&utm_content=vpl&utm_campaign=publications
18. Терехова Д. І. Типологія вербальних асоціацій у вільному асоціативному експерименті / Діана Терехова // Наукові записки. – Вип. 26. – Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000.– С. 230–240
19. Сурмач О. Я. Асоціативний експеримент та вербальні асоції у психолінгвістичних дослідженнях / О. Я. Сурмач // Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. : Філологічна. – 2012. – Вип. 29. – С. 22–24 // режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_29_10
20. Словник української мови : ТТ. 1–11. – Київ : Наукова думка, 1970–1980.

References

1. Nagorna, L. P. (2005). *Political speech and language policy: the range of possibilities of political linguistics* Kyiv : Svitoglyad (Ideology) (in Ukr.)
2. Karaulov, Y. N. (1987). *Russian language and linguistic identity*. Moscow: Nauka (Science) (in Russ.)
3. Ushakova, T. N. (2004). *Language consciousness and principles of its research: sat. of articles*. In N. F. Ufimtseva (Ed.). Moscow – Barnaul. 6-17 (in Russ.)
4. Petrenko, V. & Mitina, O. (2015). Psychosemantic analysis of the political mentality of the society. *Vestnik SPGU* (*Herald SPGU*), 3, 27-40 (in Russ.)
5. Goroshko, E. I. (2001). *Integrative model of free association experiment: monography*. Moscow – Kharkiv (in Russ.)
6. Selivanova, O. O. (2012). *World consciousness in the language: monography*. Cherkassy: Y. Chabanenko (in Ukr.)
7. Golubovska I. O. *Language identity as an lingvocultural phenomenon*. Retrieved from www.philology.kiev.ua/library/.../025_033.pdf (in Ukr.)
8. Maslova, V. A. (2004). *Personality in culture*. Vitebsk: Vitebsk Masherov State University (in Russ.)
9. Karasik, V. I. (2002). *Cultural dominant language. Linguistic Circle: Personality, Concepts, Discourse*. , Volgograd: Peremena (Change), 166-205 (in Russ.)
10. *Language consciousness of voronezh residents* (2010). In I. A. Sternin (Ed.). Voronezh: Istoki (Origins). Retrieved from sterninia.ru/files/.../Jazykovoe_soznanie_voronezhcev_2010.pdf (in Russ.)
11. Konovalenko, I. B. (2011). "Employee / Officer / Deputy" In the naive picture of the of a Russian citizen's world. *Political Linguistics*. Ekaterinburg, 121–124 (in Russ.)
12. Kharchenko, E. V. (2006). The representative of the government in the linguistic consciousness of Russians (based on associative experiment). *Speech activity. Language consciousness. Meet the person: XV international symposium on psycholinguistics and communication theory*. Kaluga, 320-321 (in Russ.)
13. *Person and his Discourse-4: Collective monograph* (2014). M. P. Zheltukhina (Ed.), VSSPU, IL RAS. Moscow: IL RAS, LLC "PC "Azbukovnik" (in Russ.)
14. Karpilovska, Ye. A. (2009). The image of the state language in an open society, new language or a new language thinking. *Languages and culture in the new Europe: contact and identity: Coll. Science. The international reports on. Science. Readings devote. 70th anniversary of Corr. NAS of Ukraine*. Kyiv: Vydavnychij dim Dmitra Burago (Dmitry Burago Publishing House), 127-138 (in Ukr.)
15. Dridze, T. M. (1971). *Association experiment in a concrete case study. The semantic structure of the word*. Moscow: *Nauka (Science)*, 169–178. Retrieved from www.unlv.edu/centers/cdclv/archives/pub/dridze.html (in Russ.)
16. Shmelev, A. G. (1983). *Introduction to experimental psychosemantics: theoretical and methodological foundations and diagnostic capabilities*. Moscow: *MGU* (in Russ.)

17. Ustyantseva, E. V. (2015). *Lexicography and psycholinguistic meaning of the word "bread". Questions of psycholinguistics. Institute of Linguistics, Russian Academy of Sciences*, 240-246. Retrieved from http://ilingan.ru/main/news/160120_vpl?utm_source=Facebook&utm_medium=Social&utm_content=vpl&utm_campaign=publications (in Russ.)
18. Terekhova, D. I. (2000). Typology of verbal associations in the free associative experiment. *Naukovi zapysky. Philologichni nauky. (Scientific notes. Philology).* Kirovograd: *REC KDPU IM. V. Vinnichenko*, 230-240 (in Ukr.)
19. Surmach, O. J. (2012). *Associative experiment and verbal associations in psycholinguistic research*. Scientific notes Nat. Univ "Ostroh Academy", 29, 22-24. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_29_10 (in Ukr.)
20. *Ukrainian language dictionary* (1970–1980). Kyiv: *Naukova dumka (Scientific thoughts)* (in Ukr.)

KORNOVENKO Larysa Vitalii'vna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University
e-mail: l-kornovenko@rambler.ru

IMAGES OF GOVERNMENT, ELECTIONS, VOTER IN THE LANGUAGE CONSCIOUSNESS OF CHERKASY INHABITANTS (ACCORDING TO ASSOCIATIVE EXPERIMENT OF 2013-2014)

Abstract. Introduction. *The article represents the research of language personality in terms of his associations considering functional-semantic, social and ethnic-culturological sides. The study of issues personifying the nominations of marking significant social concepts for ordinary speakers is important in the period of social and political upheaval, reforming modern Ukrainian society, evolution success of which is stipulated by the human factor. The impact of social and political changes and living conditions on language consciousness, outlook and worldview by means of association verbalization of recipients' consciousness is analyzed.*

Originality. *It is found that the issues of describing association mechanisms attract linguists; however, they have not been developed in details and have not been generalized by now. The perspective on the history and current state of the problem study in Russian and Ukrainian studies is generalized.*

Topicality of Research. *It should be noted that such a research is conducted for the first time in Ukraine. The article focuses on the impact of social and political changes, social-political factors, living conditions on language consciousness, outlook and worldview by means of association verbalization of recipients' consciousness.*

Results. *The results of associative experiment are considered in the article; key notions, procedure and research stages are described. The data of associative experiment (2013-2014) serve as materials of research; they help to understand the real psychological perception of the investigated notions by the carriers of certain culture.*

The ***purpose*** *of the research is to find with what language (linguistic markers) the inhabitants of Cherkasy mark socially important concepts: government, election, voter, deputy, nation, state, citizen, official, officer, mayor, governor, tolerance, intolerance, etc. The dictionary interpretation of the words* ***government, election, voter*** *and their associative field are compared. It is determined that the image of government in the language consciousness of Ukrainians is associated mostly with negative reactions. The images of* ***election, voter*** *are characterized with concerted and unitary associations with high degree of emotion and evaluative nature. Some rare reactions-associates cannot be described clearly and remain outside the analyzed groups.*

Conclusions. *All the interpretations of* ***government, election, voter*** *concepts recorded in the Ukrainian Language Dictionary, V. 11, are reflected in recipients' language consciousness. Rare associations with high degree of emotional and evaluable nature are not subjected to unambiguous interpretation. The author plans to attract experimental computer methods for further study of associative mechanisms.*

Key words: *psycholinguistics; psycholinguistic analysis; linguistic identity; linguistic consciousness; associative experiment; word-stimulus; word-response; associates; associative field; socio-political vocabulary.*

Надійшла до редакції 29.10.2015
Прийнято до друку 14.11.2015